

УДК 332.05:349.6

DOI 10.33251/2707-8620-2020-2-29-37

УШАКОВА-КИРПАЧ Ірина Михайлівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри загальноекономічних дисциплін,
Центральноукраїнський інститут
Міжрегіональної академії
управління персоналом
ORCID: 0000-0002-1692-5572

ВИРОБНИЦТВО ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ

В статті розглянуто регуляторні механізми державної політики розвитку ринку органічної сільськогосподарської продукції. Проаналізовано основні економіко-правові інструменти регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Визначено ключові міжнародні стандарти для сертифікації органічної продукції. Запропоновано механізм регулювання ринку органічного виробництва та обігу органічної продукції досліджувати шляхом ґрунтового аналізу визначених елементів нормативно-правового, економічного та адміністративного спрямування. Обґрунтовано необхідність удосконалення даного механізму шляхом прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції».

Ключові слова: *органічне виробництво, ринок органічної продукції, агропромисловий комплекс, сільське господарство, розвиток, сертифікація, механізм регулювання, обіг продукції.*

Постановка проблеми. В умовах тенденційного збільшення чисельності людства, загострення глобальної продовольчої проблеми та зростаючого світового попиту на продукти харчування дедалі більше посилюється інтерес наукових кіл та економічних еліт до ефективного виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції. Зважаючи на геополітичні та природно-кліматичні умови, Україна має величезний потенціал на ринку органічних продуктів, який стрімкими темпами розвивається у світі та особливо у Європейському співтоваристві. Це потребує створення зрозумілого регуляторного державного механізму розвитку органічного виробництва та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Сучасний український ринок органічної продукції перебуває на етапі формування, його розвиток стримується відсутністю ефективного регулювання галузі. Наразі прийнято лише частину нормативно-правових актів, передбачених Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», відсутня комплексна державна статистична звітність щодо органічного виробництва як галузі сільського господарства, належним чином не працює створений у 2016 році реєстр виробників органічної продукції. Окрім того, сучасне українське суспільство має, порівняно з європейськими державами, вкрай низький рівень обізнаності переважної більшості споживачів щодо органічної продукції та органічного виробництва, його переваг як для здоров'я кожного громадянина, так і для сталого соціально-економічного та екологічного розвитку держави. Такі прогалини державного регулювання унеможливають створення дієвого механізму виробництва, обігу та контролю органічної продукції.

Досліджувана тема тим більше актуалізується в контексті ухвалення 19 квітня 2018 року проекту Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва,

обігу та маркування органічної продукції», яким закладено основи для розвитку органічного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Теоретико-методологічні основи управління та розвитку агропромислового комплексу в умовах екологізації сільського господарства перебували у полі зору багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Антоненко, Н. Виноградської, С. Ілляшенка, А. Лисецького, Д. Норта, В. Писаренко, П. Саблука, С. Харічкова, І. Червена, О. Шкуратова та ін. Заслужують на увагу праці вчених, у яких розкриті питання підвищення ефективності функціонування аграрного ринку, формування і розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції: Н. Жулкевич, М. Кобець, Н. Кутаренко, О. Прутської, П. Стецишина, О. Шпикуляк, О. Шумейко. Правове регулювання виробництва органічної продукції в Україні досліджували Н. Берлач, І. Дмитренко, С. Домбровський, В. Корнієнко, В. Мельник, О. Мельничук, І. Мірошниченко, В. Уркевич та інші.

Актуальність - визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри всебічний інтерес до зазначеної проблематики та враховуючи напрацювання науковців щодо ключових аспектів розвитку даної тематики, наразі недостатньо уваги приділено питанню формування механізму та інструментів регулювання ринку органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Відтак, існує нагальна необхідність державної підтримки органічного виробництва, формування повноцінної нормативно-правової бази щодо регулювання органічного сектору в Україні, впровадження зарубіжного досвіду у виробництві екологічно чистої продукції та створення ефективного економіко-правового механізму розвитку органічного виробництва.

Мета та завдання статті. Метою написання статті є дослідження економіко-правових інструментів регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції та розробка рекомендацій щодо формування механізму розвитку органічного виробництва в АПК.

Для досягнення мети поставлено завдання обґрунтувати пріоритетність розвитку органічного виробництва та запропонувати інструментарій для формування механізму виробництва органічної продукції.

Виклад основного матеріалу. Виробництво органічної продукції в Україні є сьогодні однією з найперспективніших і динамічних галузей сільського господарства, підвищений попит на яку пов'язаний з високою доданою вартістю, що сприяє створенню нових робочих місць і покращенню якості життя населення, та високою ціною на органічну продукцію, яка в 2-3 рази вища за звичайну сільськогосподарську продукцію.

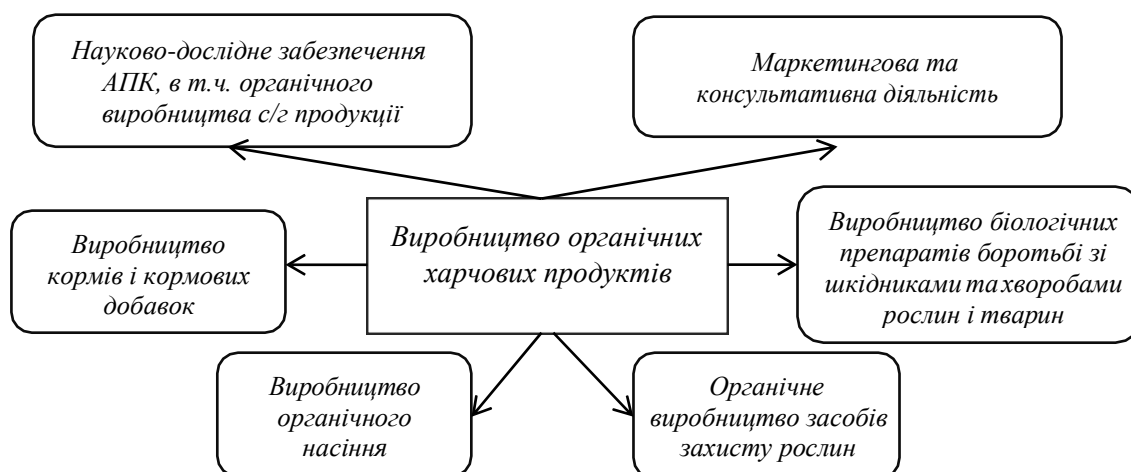
Зауважимо, що органічною вважається продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва. Відповідно до ст.1 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» [1] виробництво органічної продукції має чітко встановлені вимоги і правила у процесі виробничої діяльності фізичних та юридичних осіб, а саме: заборону застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) натуральної (екологічно чистої) продукції. Також забороняється рафінування, мінералізація та інші технологічні операції, що впливають на зменшення поживних властивостей продукції. При цьому, матеріали для упакування органічної та екологічно чистої продукції виготовляють із натуральної сировини. Варто відзначити, що даним виробництвом передбачається виготовлення натуральної продукції з оздоровчими властивостями, збереження навколишнього природного середовища та відновлення природних ресурсів.

За обсягами виробництва органічної сировини Україна сьогодні на 11-му місці в Європі та на 20-му - у світі. [2]. Як досить потужний товаровиробник органічної сировини (в т.ч. напівфабрикатів, готової продукції) держава має 75% європейських площ органічної гречки, 70% - проса, 28% - соняшнику і 24% - кукурудзи. Площа земель під органічним

виробництвом наразі становить 441,2 тис. га. З них 92 тис. га - землі перехідного (конверсійного) періоду. Ми є серед перших десяти країн світу за площею сертифікованих органічних земель під зерновими - частка сертифікованих органічних площ наближається до 1% усіх сільськогосподарських угідь країни. Крім того, в Україні сертифіковані 550 тис. га харчових дикорослих рослин (дикоросів) [3].

У 2018 році у країні налічувалося 426 сертифікованих оператори органічного ринку, з яких 294 - аграрні підприємства, які спеціалізуються на вирощуванні органічних сільгоспкультур. На вітчизняному ринку працює низка сертифікованих переробних підприємств, 50 імпортерів і 30 експортерів органічної сировини та продовольства [4].

Органічне виробництво створює нові робочі місця у суміжних галузях, пов'язаних із сільським господарством. Поряд із вирощуванням органічних зернових розвивається органічне садівництво та відповідна переробка, виробництво молочної та м'ясної продукції. Виробництво органічних харчових продуктів в Україні сприяє розвитку необхідних технологічних елементів: органічного насіння, дозволених стандартами органічного виробництва засобів захисту рослин, біологічних препаратів боротьби із шкідниками та хворобами рослин і тварин, кормів та кормових добавок (рис. 1). Потребують впровадження розробки науково-дослідних установ та науково-методичних центрів щодо розвитку органічного виробництва, розширення маркетингової та консультативної діяльності виробників органічної продукції.

Рис. 1 Супутні технологічні складові виробництва органічних харчових продуктів. Джерело: укладено автором

Зазначені вище трансформаційні процеси розвитку суміжних галузей органічного виробництва та реалізації органічної сільськогосподарської продукції є невід'ємною складовою сучасного агропромислового ринку, пріоритетною сферою в частині отримання найвагоміших переваг, а саме: підвищення конкурентоспроможності національної сільськогосподарської продукції на світових ринках; завоювання стійких позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках продукції органічного походження; забезпечення збереження та відтворення родючості ґрунтів; біологічного розмаїття ґрунтів та природних водних екосистем; мінімізації використання невідновлювальних та зовнішніх ресурсів; сприяння збереженню здоров'я нації.

Обов'язковим атрибутом ринку органічної агропродовольчої продукції як саморегулюючої системи є регуляторні механізми та інструменти ринкової та державної політики регулювання.

Більшість науковців [6] механізм державного регулювання економіки представляє через визначення його основних елементів: суб'єкта, об'єкта, методів і засобів. Суб'єктом є держава в особі органів державної влади та місцевого самоврядування, кожен з яких має

певні компетенції та владні повноваження для здійснення, визначених законом, управлінських рішень. Об'єктом державного регулювання може виступати безпосередньо сільське господарство регіону (області, району), його підгалузі (рослинництво, тваринництво, насінництво тощо) та економічні процеси, що супроводжують його розвиток. Методи, найчастіше, поділяють на дві групи - залежно від форм та засобів впливу. За формами впливу виділяються прямі та непрямі методи регулювання, за засобами впливу - правові, адміністративні, економічні та пропагандистські [6].

Важливу роль у системі державного регулювання агропромислового ринку відіграють інструменти, за допомогою яких здійснюється вплив на всіх учасників - суб'єктів економічних відносин. Динамічна зміна умов розвитку галузі, необхідність її удосконалення та адаптації до зовнішніх умов середовища потребує й постійного удосконалення чинних та розробки нових інструментів регулювання.

Зважаючи на вищевикладену класифікацію, державне регулювання економіки є пріоритетною складовою забезпечення ефективності розвитку ринку органічної продукції, яка має сприяти оптимізації вигод і витрат всіх учасників - економічних суб'єктів органічного сектору АПК, створити систему економіко-правових стимулів для заохочення операторів у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Враховуючи системоутворюючу роль державного механізму регулювання ринку органічної продукції виникла необхідність обґрунтування ключових інструментів його регулювання і розвитку (рис. 2).

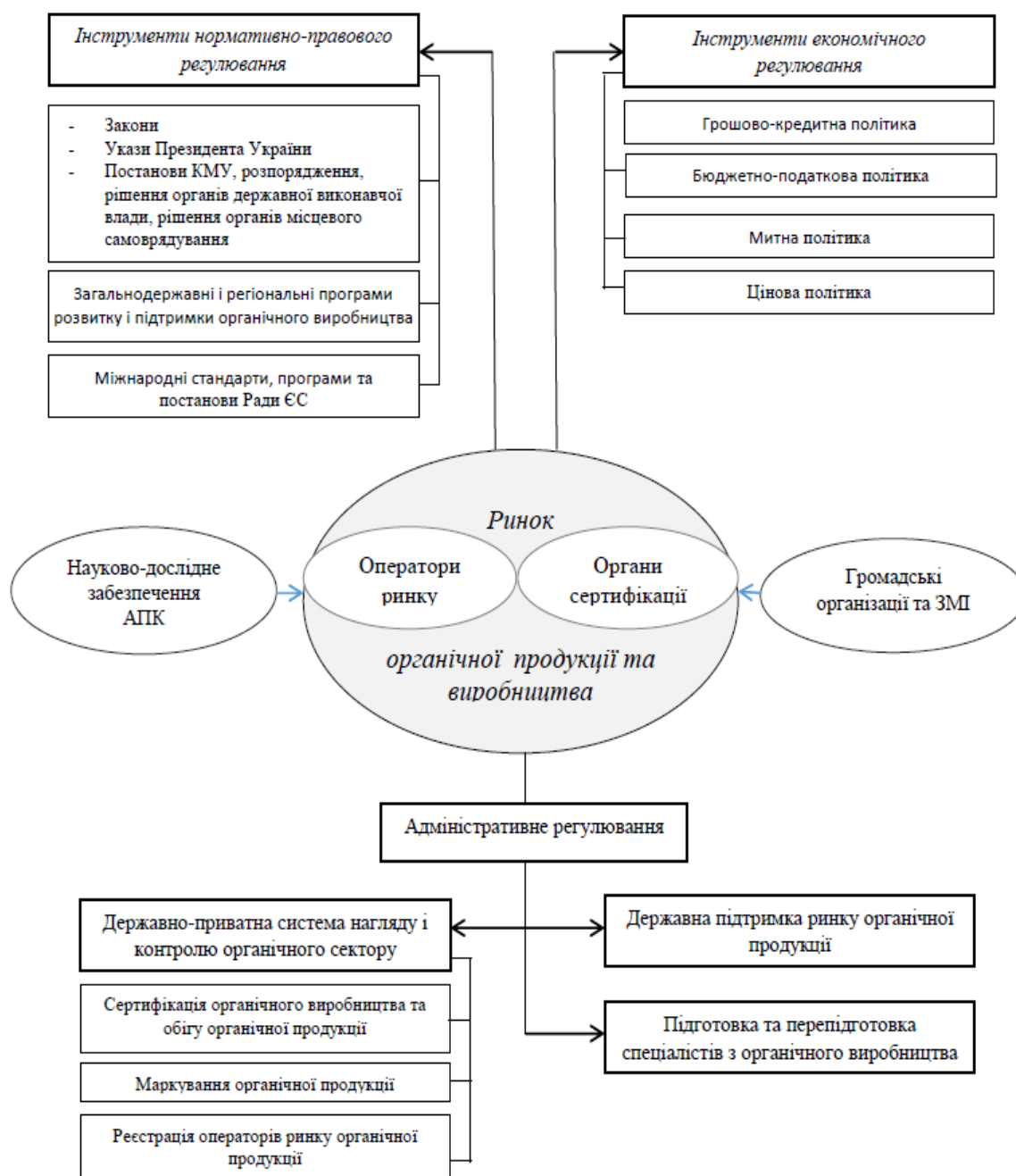
Правове регулювання здійснюється шляхом розробки і введення в дію нормативно-правових актів - законів, указів, постанов, розпоряджень, програм розвитку тощо. Спеціальне правове регулювання відносин у зазначеній сфері забезпечує базовий Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р., розроблений з урахуванням вимог Європейського законодавства [8, с. 99].

Позитивним зрушенням є прийняття Концепції розвитку фермерського господарства від 13 вересня 2017 р., що визначає пріоритетність розвитку органічного виробництва і запроваджує місцеві цільові програми підтримки, зокрема, у Волинській, Житомирській та Чернігівській областях. Мета Концепції - стимулювання переходу господарств на виробництво органічної продукції.

Почали працювати й регіональні програми розвитку агропромислового комплексу. Наприклад, для Кіровоградської області прийняті «Обласна програма підтримки індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» на 2016-2020 роки» (рішення сесії обласної ради від 25.03.2016 року), «Програма земельних відносин у Кіровоградській області на 2016-2020 роки» (рішення сесії обласної ради від 16.06.2016 року), для Чернігівської області затверджено «Програму фінансової підтримки органічного виробництва на 2016-2021 роки в Чернігівській області» (рішення сесії обласної ради від 29.04.2015 року).

В цілому, розвиток вітчизняного ринку органічної продукції ще досить обмежений як на національному, так і на регіональному рівнях. Про це свідчить той факт, що на території України сьогодні працюють 12 іноземних та лише 1 український сертифікаційний органи. Через відсутність розроблених власних національних стандартів, органічна продукція сертифікується визнаними на міжнародному ринку стандартами.

Український сертифікаційний орган «Органік стандарт» має міжнародну акредитацію на проведення сертифікаційних робіт і визнання Єврокомісії та Швейцарської Конфедерації. Він акредитований відповідно до стандартів ISO/IEC GUIDE 65:1996 і здійснює сертифікацію залежно від орієнтації на ринок збуту (український, міжнародний, ринок США, Швейцарії чи Японії) за стандартами БІОЛАН, Постановою Ради (ЄС) 834/2007, 889/2008 а також NOP, JAS, Bio Suisse [8].

Рис. 2 Механізм регулювання ринку органічного виробництва та обігу органічної продукції.

Джерело: розроблено автором

Основними міжнародними стандартами для сертифікації органічної продукції визнані наступні:

- IFOAM - міжнародна федерація з органічного сільськогосподарського руху;
- Постанова Ради ЄС 834/2007 та Постанова Ради ЄС 2092/91 про органічне виробництво та відповідне маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування;
- Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БІОЛан» - приватні українські стандарти;
- Національна Органічна Програма (NOP) - національна органічна програма США;
- Японські сільськогосподарські стандарти (JAS) - національні стандарти Японії;

- Стандарти «Біо Свіс» (Bio Suisse) - приватні стандарти швейцарської Асоціації «Біо Свіс»;

- Деметр - стандарти біодинамічного сільського господарства;

- Внутрішньодержавні стандарти, постанови, програми і правила (директиви і правові норми). [8, с. 21].

Норми IFOAM складаються із Базових стандартів IFOAM для системи органічного виробництва та переробки, а також Принципів IFOAM для акредитації органів сертифікації органічного виробництва та переробки. Акредитація IFOAM на основі даних стандартів здійснюється некомерційною, незалежною інституцією - Міжнародною організацією акредитації органічного виробництва IOAS [8, с. 28].

Найбільш поширеними у світі є Постанова ради (ЄЕС) 2092/91 та Постанова Ради ЄС 834/2007, які визначають принципи органічного виробництва на рівні господарства та регулюють імпорт органічних продуктів з третіх країн. Згідно даних документів з 1 січня 1996 року кожному оператору присвоюється код, про що повідомляється країнам-учасникам і Комісії для опублікування списків кодових номерів [8, с. 187-202].

Щорічно, країни-учасниці інформують Комісію про заходи відносно впровадження даної постанови з описом переліку операторів станом на 31 грудня, а також подають звіт про контроль. Комісія щорічно публікує переліки затверджених органів в Офіційному журналі Європейської співдружності (Official Journal of the European Communities) в серії «С». При попередньому узгодженні з представниками - країнами ЄЕС, Комісія має право затверджувати у третіх країнах органи контролю [9, с. 208].

В Україні, право розробляти і затверджувати Стандарти виробництва органічної продукції покладено на Міністерство аграрної політики та продовольства України. За висновками робочої групи у 2004 році, найоптимальнішою основою системи національних стандартів був Кодекс FAO/WHO з харчової продукції, але з часом визначили необхідність розробки стандартів на основі Резолюції ЄС №2092/91 [8].

Отже, національна система сертифікації у сфері органічного виробництва має бути гармонізована з відповідними міжнародними стандартами і спрямована на встановлення міжнародної еквівалентності гарантійної системи, що сприятиме активному розвитку внутрішнього ринку органічної продукції та збільшенню його експортного потенціалу.

Адміністративне управління проявляється через реалізацію повноважень органів державної влади та виконання ними визначених відповідними законами завдань. Регулювання сучасного ринку органічного виробництва та обігу органічної продукції, на нашу думку, потребує наступне:

- створення державно-приватної системи нагляду і контролю органічного сектору АПК через сертифікацію органічного виробництва та обігу органічної продукції, обов'язкове маркування органічної продукції, державну реєстрацію операторів ринку органічної продукції;

- впровадження дієвих інструментів державної підтримки ринку органічної продукції (надання дотацій та інвестицій операторам у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції; розробка методики розрахунку ціни на органічну продукцію);

- підготовки та перепідготовки спеціалістів і кваліфікованого персоналу з органічного виробництва, обігу та реалізації органічної продукції.

На сучасному етапі розвитку землеробства органічне виробництво вимагає від персоналу не лише теоретичних знань, а й конкретних практичних вмінь та навичок, досвіду роботи, чіткого усвідомлення тієї місії, яку виконує підприємство, формування відповідної екологічної свідомості і мотиваційного механізму. Тому вкрай нагальним є проведення ефективної кадрової політики та забезпечення ринку органічного виробництва висококваліфікованими фахівцями у галузях органічного виробництва, сертифікації, логістики тощо.

Насамкінець, інструменти економічного регулювання включають комплекс заходів, які мають здійснюватись через цінову, бюджетно-податкову, грошово-кредитну та митну політику, а саме: пільгове і пріоритетне кредитування і страхування виробників органічної сільськогосподарської продукції, регулювання системи цін на органічну продукцію, диференціацію в оподаткуванні виробництва органічної продукції АПК, експортні та імпорнтні тарифи на органічну продукцію, диференціацію транспортних тарифів на перевезення органічної сільськогосподарської продукції і продовольства тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. В Україні загалом сформоване економічне та нормативно-правове підґрунтя, яке регулює виробництво органічної сільськогосподарської продукції. Однак воно потребує удосконалення шляхом прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» та низки підзаконних актів у цій сфері. Органічний ринок (включаючи виробництво, переробку, транспортування, торгівлю) має працювати максимально прозоро, під контролем акредитованих органів сертифікації, які, мають перебувати під неупередженим державним контролем.

Реалізація окреслених інструментів механізму регулювання ринку органічного виробництва та обігу органічної продукції сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної органічної продукції і розширенню зовнішніх ринків її збуту, гарантуватиме споживачам впевненість у продуктах, маркованих як органічні, сприятиме захисту справжніх операторів органічного ринку від недобросовісної конкуренції, забезпечить прозоріші умови ведення господарської діяльності у сфері виробництва та обігу органічних продуктів.

Список використаних джерел

1. Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини: Закон України: прийнятий 3 вересня. 2013р., в ред. від 05.04.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-18/conv> (дата звернення: 17.03.2020).
2. Органік в Україні/ Федерація органічного руху в Україні. URL: <http://www.organic.com.ua/uk/news/511-organic> (дата звернення: 17.03.2020).
3. Результати програм підтримки АПК: Прес-служба Мінагрополітики. URL: <http://minagro.gov.ua/uk/pressroom?nid=25748> (дата звернення: 17.03.2020).
4. Выращивая философию: Органическая Украина 2018. URL: <https://latifundist.com/blog/read/1701-organicheskaya-ukraina-2018> (дата звернення: 17.03.2020).
5. Основи органічного виробництва: навч. посіб. / П. О. Стецишин, В. В. Пиндус, В. В. Рекуненко та ін. Вид. 2-ге. Вінниця: Нова Книга, 2011. С. 55–61.
6. Дідівська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л. І. Дідівська, Л. С. Головка. 5-те вид. К.: Знання, 2006. Вип. 5. 213 с.
7. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О. Правове регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. Вип. 5(21). 2017. С. 98–106.
8. Довідник міжнародних стандартів для органічного агровиробництва: навч.-координац. центр сільськогосподарських дорадчих служб / за ред.: Капшика М. В., Котирло О. О. К.: СПД Горобець Г. С., 2007. 356 с.
9. Сертифікаційна компанія «Органік стандарт». URL: <http://www.organicstandard.com.ua/> (дата звернення: 17.03.2020).

References

1. Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoyi sil's'kohospodars'koyi produktsiyi ta syrovyny: Zakon Ukrayiny [On the production and circulation of organic agricultural products and raw materials: the Law of Ukraine from September 3 2013]. (2015, April 5). Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/425-18/conv> [in Ukrainian].

2. Orhanik v Ukrayini. Federatsiya orhanichnoho rukhu v Ukrayini [*Organic in Ukraine. Federation of Organic Movement in Ukraine*]. Retrieved from: <http://www.organic.com.ua/en/news/511-organic> [in Ukrainian].

3. Rezul'taty prohram pidtrymky APK: Pres-sluzhba Minahropolityky [*Results of agro-industrial complex support programs. Press Service of the Ministry of Agrarian Policy*]. Retrieved from: <http://minagro.gov.ua/en/pressroom?nid=25748> [in Ukrainian].

4. Vyrashchivaya fylosofiyu: Orhanycheskaya Ukrayna 2018 [*Growing philosophy: Organic Ukraine 2018*]. Retrieved from: <https://latifundist.com/blog/read/1701-organicheskaya-ukraina-2018> [in Ukrainian].

5. Stetsyshyn, P.O., Pyndus, V.V., Rekenenko, V.V. (2011). Osnovy orhanichnoho vyrobnytstva: Navch. posib. [*Fundamentals of organic production*]. 2nd ed. Vinnytsya: Nova Knyha, 55-61. [in Ukrainian].

6. Didivs'ka, L.I., Holovko, L.S. (2006). Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky: Navch. posib. [*State regulation of the economy*]. 5nd ed. 5 Issue. Kyiv, Znannya [in Ukrainian].

7. Mel'nychuk, O.F., Mel'nychuk, M.O. (2017). Pravove rehulyuvannya vyrobnytstva orhanichnoyi sil's'kohospodars'koyi produktsiyi v Ukrayini [*Legal regulation of production of organic agricultural products in Ukraine*]. Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannya nauky i praktyky. Economics. Finances. Management: current issues of science and practice. 5 (21) Issue, 98-106. [in Ukrainian].

8. Dovidnyk mizhnarodnykh standartiv dlya orhanichnoho ahrovyrobnytva (2007). [*Handbook of international standards for organic farming*]. Navch.-koordinats. tsentr sil's'kohospodars'kykh doradchykh sluzhb [*Teaching-Coordination Center for Agricultural Advisory Services*]. Kyiv: SPD Horobets H.S. [in Ukrainian].

9. Sertyfikatsiyna kompaniya "Orhanik standart" [*Organic Standard. Certification company*]. Retrieved from: <http://www.organicstandard.com.ua> [in Ukrainian].

USHAKOVA-KIRPACH Irina, Candidate of Economic, Associate Professor, Department of general economic of disciplines, Central ukrainian Institute of the Interregional Academy of Personnel Management, Kropyvnytskyi, Ukraine

PRODUCTION OF ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTS: ECONOMIC AND LEGAL INSTRUMENTS OF REGULATION

Abstract. *Objective substantiation of theoretical, methodological and practical bases of formation of the mechanism of the market's regulation of organic production and circulation of organic products.*

Methods. *The main goals of the study are identify economic and legal instruments for regulating the production of organic agricultural products, to provide recommendations for improving the mechanism of development of organic production in agriculture.*

This mechanism of regulating the market of organic production and circulation of organic products should be based on instruments of regulatory, economic and administrative direction.

Scientific novelty. *Forming the market of organic production and circulation of organic products, it is necessary to implement the development of research institutions for the development of organic production, to expand marketing and consulting activities of organic producers, to promote the development of related industries related to agriculture.*

Practical significance. *Key international standards for certification of organic products have been identified. It is proposed to investigate the mechanism by thorough analysis of certain elements. The necessity of improving this mechanism by adopting the Law of Ukraine "On Basic Principles and Requirements for Organic Production, Circulation and Labeling of Organic Products" is substantiated.*

Key words: *organic production, organic products market, agro - industrial complex, agriculture, development, certification, regulatory mechanism, product turnover.*

*Одержано редакцією: 02.04.2020 р.
Прийнято до публікації: 14.04.2020 р.*